

הצעת פתרון – בחינת הבגרות בגיאוגרפיה

קיץ 2012 – תחום התמחות - הפיתוח והתכנון המרחבי 057204

הצעת פתרון הבחינה באזרחות נכתבה על-ידי: גל אלדג'ים.

הפתרונות המופיעים בהצעת פתרון זו מובאים בתמצות בלבד. יש לפרט ולהרחיב כל אחד מהם בהתאם לדרישות הבחינה.

בשאלון זה שבע שאלות, ומהן עליך לענות על ארבע שאלות בלבד.

שאלה מספר 1

מדדי פיתוח

א. **תמ"ג** – תוצר מקומי גולמי. סך כל הערך הכספי של השרותים והסחורות המיוצרים בתחומי המדינה במשך שנה. אלו הן ההכנסות מהפעילות הכלכלית שהתבצעו בתוך תחומי המדינה, על ידי כל תושבי המדינה, כולל אזרחים זרים. התמ"ג הוא מדד לעושר ורווחה כלכלית. זהו לא ממוצע ההכנסה השנתית של תושבי המדינה, אך הוא קרוב אליו. ככל שהתמ"ג גבוה יותר, רמת הפיתוח גבוהה יותר, ולהיפך.

תמ"ג לנפש – זהו התוצר המקומי הגולמי חלקי מספר תושבי המדינה. מחושב ב \$ לנפש לשנה.

צריכת אנרגיה – זהו מדד כלכלי אשר מודד את צריכת האנרגיה הממוצעת לנפש בשנה. צריכת אנרגיה מתבטאת במוצרים הצורכים אנרגיה: מכוניות, מוצרי חשמל, מיזוגו כד', וכן שימוש תעשייתי באנרגיה. צריכת האנרגיה נמדדת **בשעט"ן** – שווה ערך לטון נפט.

ככל שהמדינה מתועשת יותר, צריכת האנרגיה בה גבוהה יותר, וכן ככל שרמת החיים גבוהה יותר, צריכת האנרגיה לנפש גבוהה יותר, ולהיפך.

ב. הקשר בין שני המדדים – ככל שרמת החיים גבוהה יותר, התמ"ג גבוה יותר וכך צריכת האנרגיה גבוהה יותר. אנשים בעלי הכנסה גבוהה רוכשים יותר מכוניות, מוצרים חשמליים, התעשייה מייצרת יותר עבור האוכלוסייה, וכך בא לידי ביטוי הקשר הישיר בין שני מדדים אלו. יוצאת דופן – סין – צריכת האנרגיה יחסית לנפש גבוהה ועמדת על 1500 שעט"ן, בזמן שהתמ"ג לנפש נמוך מאוד ועומד על 2500 דולר לנפש לשנה. צריכת האנרגיה גבוהה ביחס לתמ"ג, בשל הייצור הגבוה של מגוון רחב של מוצרים בתעשיות הקלות והכבדות השונות בסין, הדורשות אנרגיה רבה, ומצד שני שכר נמוך, כמות אוכלוסייה גדולה מאוד וערך סחורה נמוך, המורידים את התמ"ג.

ג. תמ"ג – מגבלות:

1. המדד לא מביא בחשבון הכנסות של עובדים מאותה מדינה בחו"ל.
2. המדד משקף ממוצע ולא את הרמה האמיתית, לדוגמא כאשר רוב העושר מרוכז בידי מעטים.
3. המדד מחושב בדולרים, באמצעות שער חליפין של אותה מדינה. כיום מקובל להשתמש בשער חליפין הנקרא "שווי כוח הקנייה".

צריכת אנרגיה - מגבלות:

1. לא כל צריכת האנרגיה מובאת בחשבון, במיוחד במדינות התת מפותחות שלם משתמשים בעצים, וגללי בעלי חיים לחימום והסקה.
2. אורחות חיים ותרבות – לדוגמא בארצות הברית התושבים מעדיפים לנסוע במכוניות פרטיות, בעוד ביפן התושבים מעדיפים לנסוע בתחבורה ציבורית, ואז נוצר עיוות של צריכת האנרגיה.

שאלה מספר 2

קולוניאליזם, גלובליזציה והאחדה תרבותית

- א. האחדה תרבותית – דמיון של תרבות, ערכים וסגנון חיים במקומות שונים בעולם, ויצירת תרבות כלל עולמית אחידה בתחומים רבים כמו: אוכל, מוסיקה, אופנה וכד' האחדה תרבותית שיצר הקולוניאליזם:
1. החדרת הדת הנוצרית – חיזוק מעמד הנצרות בקולוניות ובאזורים נחשלים.
 2. שפה שנייה – הפצת תרבות ושפה, בעיקר הצרפתים.
- ב. אמריקניזציה – קבוצות רבות בעולם מאמצות לעצמם מאפיינים חברתיים, כלכליים ותרבותיים אשר נהוגים בארצות הברית – וולט דיסני כמו קוקה קולה, מקדונלד וכד'.
קניון – מרכז קניות המהווה סמל לתרבות צריכה. הקניון משמש לפנאי בידור ובילוי תחת קורת גג אחת. רוב הקניונים בעולם דומים זה לזה.
תרבות הצריכה – רכישה מסיבית וגבוהה של מוצרים ושרותים יותר ממה שזקוק לה האדם. רכישה בעיקר של מותגים.
- ג. הגלובליזציה היא למעשה גלגול חדש של הקולוניאליזם משום שאחד ממאפייניה של הגלובליזציה הוא ניצול כח אדם ומשאבים של חברות רב לאומיות במדינות לא מפותחות, אמנם בשונה מהקולוניאליזם, לא על ידי כיבוש פיזי, אלה בדרך עקיפה של השקעות. ניאו קולוניאליזם, במטרה לייצר מגוון גדול של מוצרים. תרבות הצריכה הגלובלית משרתת את האינטרסים של החברות הרב לאומיות אשר רוצות להפיק מקסימום רווח.

שאלה מספר 3

אגלומרציה

- א. אגלומרציה – התקבצות מרחבית של אנשים, יישובים או פעילות כלכלית, פוליטית ותרבותית, למטרה של תועלת הדדית, תוך ניצול יתרון הגודל.
- נוצר בדרך בה מתקבצים עסקים, חברות כלכליות, יזמים במקום מסוים, והוא צובר כח כלכלי ופוליטי רב. יתרון הגודל בא לידי ביטוי ביעילות גבוהה יותר ולרווח גבוה יותר.
- ב. מאפיינים המסייעים להתפתחות אגלומרציה ביפן :
- התקבצות מרחבית סביב מפרץ פנימי על מישור החוף, כאשר הבסיס הכלכלי הוא נמל, שעליו מבוססים מסחר ותעשייה, ייבוא של חומרי גלם (החסרים ביפן) וייצוא מוצרים מוגמרים.
- רמת פיתוח גבוהה של יפן – משאבים אנושיים, כח אדם מיומן ומשכיל, השקעות של הון סביב הערים הגדולות ועיר הבירה.
- ג. אי שוויון מרחבי ואגלומרציה :
- ההתקבצות הזו של עסקים, הון, צרכנים בגלעין באה על חשבון השוליים ההולכים ונהיים חלשים יותר והפערים גדלים. לפי הגישה הקלאסית האגלומרציה מנציחה ומגדילה את הפערים בין הגלעין לשוליים ולפיה יש לצמצם את הפערים על ידי השקעות בשוליים (גישת הפיתוח האזורי) על ידי הגדרת אזורי עדיפות לאומיים, פיתוח תעסוקה, פיתוח מערכות תחבורה וכד'.
- לעומת זאת גישת הפיתוח של עידוד אגלומרציות בגלעין, של פול קרוגמן, טוענת כי דווקא הסרת חסמים DDD ישנן השפעות לטווח הארוך על השוליים, משום שהצמיחה המרוכזת בגלעין תחלחל ותזחל עם הזמן לשוליים. ככל שהגלעין יהיה גדול וחזק יותר, הפער יצטמצם מהר יותר ויחזק את השוליים.

שאלה מספר 4

כלכתה (קלקטה) - מיקום ושימושי קרקע

א. גורמי מיקום:

1. קרקע פורייה - שוליה של הדלתא של נהר הגגנה. אדמת סחף פורייה המאפשרת לגדל גידולים חקלאיים.
2. מישור חוף ומקורות מים – כלכתה נמצאת על אזור מישורי דבר המקל על בניית תשתיות, לאורך נהר המשמש לה כמקור מים לחקלאות ולשתייה, ואף נתיב מסחר עם מוצא לים.

ב. שימושי קרקע:

- אזור תעשייה – בסמוך לנהר הוגלי אשר מהווה נתיב תחבורה נהרי להובלה של סחורות. מע"ר – בסמוך לנהר, מרכז היסטורי של העיר. שכונות עוני – בשולי העיר, ליד מסילות הברזל. בניה ברמה נמוכה – בעיקר מעברו המערבי של הנהר, התפתחות של העיר לשוליה.
- ג. המע"ר בערים משתנה – מרכז העסקים הראשי עמוס וצפוף והביקוש לשטחים בו עדיין גבוה. כתוצאה מכך נוצרים מער"י משנה בעיר. המע"ר הישן לא יכול לעמוד בעומס בשל היותו במרכז ההיסטורי של העיר, עם רחובות צרים ומעט קרקע פנויה.

שאלה מספר 5

התחדשות עירונית

- א. התברגנות – מעבר של אוכלוסייה ממעמד סוציאקונומי בינוני וגבוה, לשכונות חלשות בערים. שלב ראשון – בעיקר רווקים מגיעים לשכונה ישנה ורוצים לרכוש דירות במחיר נמוך, יוצרת שינויים קטנים בשכונה. יוצר עניין אצל מתיישבים נוספים. שלב שני – הגעה של מתיישבים חדשים שמזהים פוטנציאל כלכלי ורוכשים דירות, במטרה להעלות את ערך הנכס ברכשו, ולממש רווחים. שלב שלישי – הרשות המקומית משקיעה משאבים ומטפחת את השכונה על ידי הכנסה של שרותים ציבוריים. שלב רביעי – יזמים מזהים את הפוטנציאל ומקימים מגדלי מגורים. בשלב זה ישנה עוד הגירה של משפחות מהפרוורים לשכונה, ואו אנשים מבוגרים. פינוי בינוי – פינוי אזורים מוזנחים וישנים מתושבים, תוך פיצוי ותשלום כספי עבור הפינוי. הריסתם של הבתים הישנים ובנייה של בתי מגורים חדשים, מרכזי עסקים, גנים וכד'. שיקום שכונות – השקעות של כסף רב על מנת לשפר את התשתיות, המגורים, חזיתות הבתים והשקעה בשרותים חברתיים בשכונה. נעשה בישראל במשך 20 שנה מאז 1977 ביוזמתו של מנחם בגין, ראש הממשלה, דאז.
- ב. התברגנות עירונית:
יתרון - פתיחה של בתי עסקים, מקומות בילוי, חנויות והחייאת השכונה שסבלה מהדרדרות. חסרון – דחיקה של אוכלוסייה וותיקה מהשכונה, עלייה במחירי הדיור שאותה האוכלוסייה הוותיקה איננה יכולה לשלם. פינוי בינוי:
יתרון – בנייה והקמה של שכונה חדשה עם תשתיות מפותחות, חיסרון – לא פתרו בעיות של מצוקה אצל תושבי השכונה המקורית שפנו. הבעיות הועברו לשכונה אחרת. הרס המרקם החברתי עירוני והוצאת תושבים מסביבתם הטבעית בה חיו לאורך שנים.
- ג. לדעתי השימור מעכב את הפיתוח העירוני משום שרוב המקומות לשימור, ואתרי המורשת, נמצאים בדרך כלל במרכז ההיסטורי של העיר, בה יש מחסור חריף בקרקע, ומלחמות על שימושי הקרקע הן רבות.

שאלה מספר 6

סוגי חקלאות

א. חקלאות קיום – מדינות פחות מפותחות.

חקלאות נדודים – עיבוד שדות במחזוריות, בעיקר באזורים הטרופיים. בירוא היער, עיבוד חלקה אדמה, כעבור מספר שנים, כאשר יורדת פוריות הקרקע, נודדים לחלקה אחרת, שם מתקיים אותו תהליך של בירוא, עיבוד וחלילה. באותו זמן החלקה הראשונה מתחדשת (הוברה), פוריות הקרקע עולה וכעבור תקופה חוזרים אליה החקלאים.

חקלאות רעייה נוודית – נדידה ורעייה עם צאן ובקר אשר משמשים כמקור מזון, פרנסה, בהמת מסע ועוד. הנדידה מותאמת לעונות השנה, וכך גם המרעה מותאם לתנאי המקום. חקלאות אורז – חקלאות אינטנסיבית, הדורשת כח עבודה רב, ועבודה רבה. נפוצה במזרח אסיה, שאזורי אקלים טרופיים.

חקלאות מסחרית – מדינות פחות מפותחות

משק משפחתי מעורב – משק משפחתי אשר מגדלים בו מספר של גידולים, מהחי ומהצומח. שיטות מסורתיות בדרך כלל, כאשר עודפי התוצרת מיועדים למכירה בשווקים המקומיים. הגידולים השונים תומכים זה בזה ומשלימים זה את זה. עצם היותו משק מעורב מקטין את הסיכון להפגע ממחלות או פגעי טבע באחד מהגידולים.

משק מתמחה – מונוקולטורה – משק אשר בו מתמחה החקלאי בגידול אחד על שטח גדול. הגידול בהתאם לתנאי הקרקע והאקלים. לדוגמא מטעי קקאו, קפה, תה וכד'. התוצרת מיועדת בדרך כלל למדינות המפותחות. החקלאים או בעלי החוות פעמים רבות הם חברות רב לאומיות מסחריות.

ב. הקשר בין המשק לרמת הפיתוח

אורז לח – קיום כמזון. חקלאות אינטנסיבית ברמה נמוכה. הרבה כל אדם, לא מקצועי לא מיומן. תנובה גבוהה.

רעיית נדודים – רמת פיתוח נמוכה, משום שאין ייצור תוצרים חקלאיים. לא נדרש ידע או מיכון.

נדודים – שיטת גידול פרימיטיבית, שאינה משתמשת במיכון, אלא מנצלת את משאבי הקרקע הנמצאים. כמות המזון המופקת נמוכה, מה שמעיד על רמת פיתוח נמוכה.

משק משפחתי מעורב – משק קטן בדרך כלל, המספק את צרכי המשפחה, והיתרה מיועדת לשווקים. השיטות מסורתיות, רמת המיכון נמוכה, אין השקעה של משאבים רבים.

משקר מתמחה – ניצול של כח עבודה רב וזול. רוב ההון מושקע על ידי חברות רב לאומיות ומיועד ליצוא, כאשר את הרווח הגדול גורפת החברה הרב לאומית.

ג. חקלאות תאגידית – חברה מסחרית גדולה מאוד, רב לאומית, מנהלת את כל התהליך – מהזרע עד הסופרמרקט. החברה מפתחת את הזנים, מגדלת את הגידולים, או רוכשת אותם מחקלאים, אוספת ומאחסנת את התוצרת, מעבדת את המזון, ומפיצה אותו באמצעות כלי התחבורה שברשותה לרחבי הגלובוס.

החקלאות התאגידית הולכת וגדלה, משום שהיא מנצלת את יתרון הגודל, הון שברשותה, רוכשת ומשתלטת על משקים חקלאיים קטנים, הרווחיות שלה עולה, והיא עלולה ליצור מונופול בתחומה, ובכך יפגעו החקלאים והצרכנים.

שאלה מספר 7

מחצבות וסביבה

- א. המפגע הסביבתי בעקבות הכרייה והחציבה פגיעה נופית, צלקת בצלע ההר אשר נשארת חשופה.
- ב. שני מפגעים בעקבות כרייה וחציבה:
1. כמויות גדולות של פסולת.
 2. זיהום קרקעות בעקבות ירידת גשמים ושטיפתם של רעלים המצויים בסלע, או ששימשו כחלק מתהליך ההפקה וההפרדה של המינרל.
 3. תפיסה של שטחים רבים.
 4. זיהום אוויר כתוצאה מתהליך הכרייה.
 5. סכנת התמוטטות מכרות, וסכנת פיצוץ כתוצאה מהצטברות גזים במכרות.
- ג. העקרון הבא לידי ביטוי בתמונה 2 הוא פיתוח בר קיימא – פיתוח אשר מבוסס על ראיית הצרכים העתידיים של הדורות הבאים, להנות ממשאבי הטבע הקיימים כיום.
- מיושם על ידי שיקום סביבת המחצבה שנסגר באמצעות נטיעת צמחייה והפיכתו לריאה ירוקה, שיטוח של הפסולת וסלילת שבילים, שילוב של פסלי אומנות והפיכתה של המחצבה לפארק, בו יכולים גם הדורות הבאים להנות.